

رشحات الغيبه فى تحقيق طريق الصوفيه
(جلد اول)

مولف

يوسف على بهبهانى

www.ketab.ir

تصحیح، مقدمه و تعلیقات

دکتر الهام على جولا

با مقدمه

دکتر سيد محمد منصور طباطبایى

سرشناسه	: بهبهانی، یوسف علی بن حسین، قرن ۱۲ق.
عنوان و نام پدیدآور	: رَشحات الغیبیہ فی تحقیق طریق الصوفیہ / مولف یوسف علی بهبهانی: تصحیح، مقدمہ و تعلیقات الہام علی جولا: با مقدمہ سید محمد منصور طباطبائی.
مشخصات نشر	: تهران: منشور سمیر، ۱۳۹۹ق = ۱۳۹۹ -
مشخصات ظاہری	: ج.
شابک	: دوره ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۴۰۵-۸ / یک ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۴۰۵-۱ ج. دو ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۴۱۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: ج. ۲ (چاپ اول: ۱۳۹۹) (فیبا).
موضوع	: تاریخچه
موضوع	: Nurbakhshiyah
موضوع	: تصوف -- فرقہ‌ها
موضوع	: Sufism, Sects of*
موضوع	: آداب طریقت
موضوع	: Customs of the order*
موضوع	: شناخت (عرفان)
موضوع	: *Knowledge, Theory of (Mysticism)
شناسه افزوده	: علی جولا، الہام، ۱۳۵۴
ردہ بندی کنگرہ	: ۳۲/۳۹۳BP
ردہ بندی دیویی	: ۸۸۸/۳۹۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۶۳۱۰۹



رَشحات الغیبیہ فی تحقیق طریق الصوفیہ

(جلد اول)

* تصحیح، مقدمہ و تعلیقات: الہام علی جولا

مولف: یوسف علی بهبهانی

مقدمہ: دکتر محمد طباطبائی بهبهانی

ناشر: منشور سمیر

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول-۹۹

قیمت جلد یک: ۱۵۰۰۰۰ ریال

شابک جلد یک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۴۰۴-۱ / شابک دوره: ۹۷۸-۶۰۰-۴۶۷-۴۰۵-۸

www.manshoorsamir.com

حق چاپ: ۱۳۹۹، انتشارات منشور سمیر

همہ حقوق محفوظ است. ہر گونه نسخہ برداری، اعم از زیراکس و باز نویسی، ذخیرہ کامپیوتری، اقتباس کلی و جزئی (بہ جز اقتباس جزئی در نقد و بررسی و اقتباس در گیومہ در مستند نویسی و مانند آن‌ها) بدون مجوز کتبی از ناشر ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

پیشگفتار:

آنچه پیش روی شماست کتاب رشحات الغیبیه فی تحقیق طریق الصوفیه است تألیف مولانا یوسفعلی بهبهانی از صوفیه نوربخشیه قرن دوازدهم هجری و بقول همو در دیباجه کتابش «مختصریست در اصول دین و متعلقات آن بطریق ارباب مکاشفه و بعضی اعمال و افعال متداوله میان فرقه صوفیه». این کتاب علاوه برآنکه جامع مسائل بایسته در موضوع مذکور است و با تسلط، مدخل و مخرج کلام را دریافته و نتیجه گرفته است، بخلاف شیوه مرسوم روزگار که تابع سنت منشیانه بوده است، بزبانی ساده و روان به دور از عبارت پردازی و فضل فروشی تحریر شده و مؤلف براستی دغدغه‌ای جز تقریر مقصودش نداشته.

این کتاب علیرغم گمنامی‌اش در این روزگار و بی‌اطلاع بودن اهل عرفان و تصوف از آن، در عهد نزدیک به حیات نویسنده و اوایل قاجاریه شهرت بسیار داشته و فضلالی صوفیه در پهنه ایران زمین آن را و نویسنده‌اش را می‌شناخته‌اند؛ چنانکه از عبارت زین‌العابدین شیروانی در بستان السیاحه ص ۱۶۸ آنجا که از بهبهان و نویسنده یاد می‌کند بخوبی برمی‌آید که این متن در اوایل قاجاریه شهرت بسیار داشته و فضلالی صوفیه آن کتاب و نویسنده‌اش را نیک می‌شناخته‌اند و به سبب شدت شهرت این کتاب، وی را بنام آن کتاب مولانا یوسف صاحب رشحات می‌خوانده‌اند. شروانی گوید:

«مولانا یوسف صاحب رشحات، شخصی عارف و صوفی و فاضل و جامع بوده. کتاب رشحات بر احوال آن بزرگ دلیلی است ساطع و برهانی است قاطع»

نکته: ممکن است سوالی در اسم کتاب پیش بیاید که رشحات الغیبیه و نه الرشحات الغیبیه چرا که بر اساس قواعد نحو صفت و موصوف باید تتابع داشته باشند و این نام، ترکیب وصفی است نه اضافی. پس الرشحات الغیبیه درست است نه رشحات الغیبیه. گوئیم آری این سخن درست است ولی در عربی نه در سیاق فارسی؛ چرا که در زبان فارسی بلکه هر زبان دیگری الفاظ و ترکیبات دخیل از زبان بیگانه مطابق قواعد زبان مقصد تغییر شکل می‌یابند. مثلاً همین رشحات الغیبیه تلفظش در فارسی با آغاز الرشحات براستی سنگین و ثقیل است و گر نه حماقت محض است که تصور کنیم نویسنده این قدر عربی نمی‌دانسته. مانند همین است نام ابن‌سینا که چون از عربی به لاتین و انگلیسی می‌رود می‌شود «Avesina» و بر همین شیوه است نام کتابهائی همچون سراج المنیر و نجم الثاقب و صدها عنوان دیگر.

از شرح حال مؤلف اطلاع چندانی در دست نداریم و فقط می‌دانیم از پیشینیان خاندانی است که در بهبهان بنام «درویشان» شناخته شده‌اند و در این اواخر بر طریقت خاکسار جلالی بوده‌اند و در بهبهان محلتی و مسجدی نیز بنام همان‌ها دایر است. باری در منابع رجال‌شناسی صوفیه نامی ازو نیست و آنچه از احوالش بدست آمده غیر از قول شیروانی، صرفاً برگرفته از لابلای عبارات رشحات است. آنچه از متن رشحات درباره مؤلف فهمیده می‌شود اینکه نویسنده از مشایخ صوفیه نوربخشیه در نیمه دوم قرن یازدهم و اوایل قرن دوازدهم هجری و مرید و شاگرد مولانا محمد مؤمن بن موسی طبسی اصفهانی (زنده ۱۰۹۸) مؤلف رساله النفس و مناہج العرفان بوده است. و بقرینه اینکه استاد نامبرده اهل اصفهان بوده است و در آنجا بساط دستگیری و ارشاد داشته است نویسنده نیز دست کم مدتی را در اصفهان سکونت داشته است. و از معاصران وی می‌توان مولانا شاه محمد شیرازی و میرمحمدتقی خراسانی را نام برد. وی را بر پشت نسخه گلیپاگانی چنین ستوده‌اند: «افضل المحققین و قدوة المرتاضین و زبدة الزاهدین و العابدین» که نشان علو مقام فقری وی در نزد معتقدانش دارد.

نگارنده را با این کتاب داستانی قدیم است بدین شرح: نخستین بار بسال ۱۳۷۲ در آغاز دانشجویی نام کتاب را در فهرست کتابخانه ملی دید و مشتاق دیدن آن شدم. با راهنمایی استادم شادروان سید علی موسوی بهبهانی به کتابخانه ملی خدمت علینقی منزوی رسیدم که خدای همشان را بیامرزاد. و با عنایت ایشان تصویری از آن بدستم رسید؛ که فقط مشتمل بر جزو نخست کتاب بود. و چنان شیفته آن شدم که تمام نسخه را بدقت تمام رونویسی کردم. مدت‌ها در آرزوی بدست آوردن جزو دوم آن بودم تا اینکه حدود ۱۳۷۵ از وجود نسخه کامل آن در کتابخانه گلیپاگانی قم آگاه شدم. بصد شوق عازم قم گشتم و از جناب عرب‌نیا ریاست وقت کتابخانه تقاضای تصویری کردم که لطف فرمودند و تصویری در اختیارم قرار دادند. مدت‌ها نسخه‌ها در گوشه کتابخانه شخصی نهاده بود و کارهای واجبتر و ضروری مانع از انجام علاقه شخصی‌ام بود. تا اینکه فرصتی پیش آمد خانم الهام علی‌جولا برای موضوع پایان‌نامه به نگارنده مراجعه کرد و دیدم موقعیت مناسبی است و با خوشنودی تمام کار را و نسخه‌ها را بدیشان معرفی کردم چرا که با خود عهد کرده بودم بیست متن از تصانیف دانشمندان بهبهان را باید به نشر برسانم. موضوع را در گروه زبان و ادبیات فارسی پردیس مزبور تصویب و کار را به ایشان سپردیم که خدا را شکر از عهده برآمدند و مرا به آرزوی خود رساندند و اینک بصورت منقح و پاکیزه به اهل ادب و عرفان نیاز می‌شود.

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۵
مقدمه.....	۱۳
معرفی نسخه‌ها.....	۱۴
معرفی اجمالی رشحات الغیبه فی تحقیق طریق الصوفیه.....	۱۵
ساختار رشحات الغیبه فی تحقیق طریق الصوفیه.....	۱۵
شرح حال مؤلف.....	۱۹
مذهب شیخ یوسفعلی بهبهانی.....	۱۹
استادان شیخ یوسفعلی بهبهانی.....	۲۰
منابع مورد استفاده شیخ یوسفعلی بهبهانی.....	۲۱
کاربرد آیات و احادیث و اشعار فارسی و عربی.....	۲۲
نمونه‌ای از کاربرد آیات.....	۲۲
جایگاه شعر در رشحات الغیبه فی تحقیق طریق الصوفیه.....	۲۴
ویژگی‌های نگارشی.....	۲۴
ویژگی‌های سبکی و زبانی.....	۲۶
روش تصحیح.....	۲۸
متن تصحیح شده.....	۳۵
رشحات الغیبه فی تحقیق طریق الصوفیه.....	۳۵
مقدمه در بیان تعریف وجود و شیء.....	۳۵
فصل اول در وحدت وجود و اثبات انحصار آن در الله تعالی و این فصل.....	۴۴
رشته اول در بیان وحدت او و اثبات انحصار او در الله تعالی، به طریق اهل مکاشفه.....	۴۵
رشته دوم در بیان وحدت وجود، به طریق استدلال از اهل مکاشفه.....	۴۸
رشته سوم استدلال به طریق اهل نظر.....	۶۹

فصل دوم در حدوث عالم و نحو صدور و ترتیب آن ۸۵

رشحه اول ۸۵

رشحه دوم در بیان اسماء الله تعالی ۹۲

رشحه سوم در بیان موجودات علمیه ۹۷

رشحه چهارم در بیان آنکه هرچیز که غیر حق تعالی است همه مرکب و مؤلف و متغیرند ۱۰۴

رشحه پنجم در بیان عدم احتیاج وسایط از برای افاضه وجود بر موجودات خارجیّه از حق تعالی و

تقدّس ۱۰۸

رشحه ششم در بیان موجودات خارجیّه ۱۱۲

رشحه هفتم در بیان آنکه آنچه صادر و موجود شده و می شود؛ بنابر غرض و حکمت و فایده

است ۱۲۹

رشحه هشتم در بیان آنکه ممکن خیر است فی حدّ ذاته ۱۳۴

رشحه نهم در بیان آنکه حدوث و تأخر موجودات خارجیّه از علت العلل و خالق ایشان چگونه

است ۱۴۱

رشحه دهم در بیان اول ما خلق الله فی الخارج ۱۵۱

رشحه یازدهم در بیان آنکه مافوق عرش که حکما آن را فلک الافلاک گویند چیزی دیگر هست

یا نه ۱۷۸

فصل سوم در بیان نبوت و امامت؛ یعنی وصی ۱۸۰

رشحه اول در بیان معنی نبی و طبقات آن ۱۸۱

رشحه دوم در بیان وجوب و لزوم نبی، اعمّ از آنکه او را شریعتی جدید باشد یا آنکه مروج شریعت

سابقه بوده باشد یا وصی او در هر زمان الی انقراض العالم ۱۸۷

رشحه سوم در بیان لزوم وجود عصمت انبیا و اوصیا قبل بعثت و بعد آن از صغیر و کبیر عمداً و

سهواً ۱۹۵

رشحه چهارم در بیان اثبات نبوت نبینا محمد (ص) خاتم النبیین ۲۱۱

رشحه پنجم در بیان امامت ۲۲۹

فصل چهارم در بیان معاد..... ۳۱۳

رشته اول در بیان معنی لغوی و اصطلاحیو اختلاف در وقوع و عدم چگونگی آن..... ۳۱۳

رشته دوم در بیان لزوم و وقوع آن عقلاً و نقلاً..... ۳۱۴

رشته سوم در بیان آنکه معاد روح و بدن با هم است و بطلان روح تنها یا بدن تنها..... ۳۲۰

رشته چهارم در بیان باقی حیوانات و نباتات..... ۳۲۴

فصل پنجم در بیان معرفت الله تعالی و تقدس و مراتب معرفت..... ۳۳۹

رشته اول در معرفت الله تعالی و طریق حصول آن..... ۳۳۹

رشته دوم در بیان مراتب معرفت حق تعالی و تقدس و قرب الله تعالی که ثمره معرفت است..... ۳۶۲

رشته سوم در بیان حلّ و توجیه بعضی از کلام عرفا و محققین که جماعت، جهال طعن در آن

می نمایند..... ۳۷۸

فصل ششم در بیان بداء و قضا و قدر و تبدل و تغیر آن، به امر حق تعالی و

تقدس..... ۳۸۹

رشته اول در بیان معنی لغوی و اصطلاحی بداء و قضا و قدر..... ۳۸۹

رشته دوم در بیان آنکه آنچه صادر و وارد می شود از موجودات خارجی بر طبق سؤال و اقتضای

اعیان و حقایق ایشان است..... ۳۹۴

رشته سوم در بیان طینت ابدان و کیفیت آن و گرفتن عهد و میثاق از انسان، در عالم ارواح و

عالم ذر..... ۴۰۷

رشته چهارم در بیان تغیر قضا و قدر، به امر حق تعالی به تغیر اعیان ثابت و موجودات علمی و

بداء عبارت از این است..... ۴۴۵

رشته پنجم در نفی جبر و تفویض و اثبات اختیار و استطاعت عباد، بر آنچه مکلف اند..... ۴۶۰

در بیان ترتیب رجوع و انتساب و اخذ آداب طریقت و خرقة سلسله های مشایخ جمیعاً به آن

حضرت یا به یکی از ائمه طاهربین صلوات الله علیهم..... ۴۷۸

تعلیقات..... ۴۷۹

فهرست آیات..... ۴۷۹

فهرست احادیث و روایات..... ۴۹۰